

УДК 342.9

DOI 10.37749/2308-9636-2021-6(222)-3

Н. В. Павловська,

кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН

У статті досліджується історія становлення адміністративно-деліктного права та адміністративно-деліктного процесу як підгалузей адміністративного права і адміністративного процесу, їх спірний та суперечливий характер, а також аналізуються найважливіші версії поняття і змісту адміністративного делікту, що є предметом потужного обговорення сучасної адміністративно-правової науки.

Констатується, що дефініція «адміністративно-деліктні відносини» в контексті провадження по адміністративним справам (адміністративної юрисдикції) виникли до незалежності України, а саме на початку XX ст. як спрощений позасудовий вид юридичної процедури виключно для розгляду справ про незначні проступки уповноваженими колегіальними органами і посадовими особами в рамках системи державного управління. Розкрито архітектуру виникнення та перспектив розвитку інституту адміністративно-деліктної відповідальності при посяганнях на права та інтереси фізичних та юридичних осіб.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, адміністративно-деліктний процес, адміністративний делікт, адміністративно-правова відповідальність, адміністративна юрисдикція.

Постановка проблеми. Процеси формування адміністративно-деліктного матеріального та процесуального законодавства в Україні не мають належної наукової оцінки, без якої проблематично визначати перспективи його подальшого розвитку та вдосконалення.

У сучасних умовах потужних змін чинного законодавства вимагається нова доктринальна і концептуальна розробка щодо глибокого вивчення і теоретичного осмислення всіх досягнень у цій проблемі.

Нагальною є потреба виділення в самостійні галузі права та наукові напрями сукупності матеріальних і процесуальних норм про адміністративні правопорушення (делікти).

У зв'язку з цим автор вважає цілком нарізною і об'єктивною необхідність проведення комплексних теоретичних досліджень у галузі законодавства про адміністративну відповідальність з метою розроблення пропозицій і рекомендацій щодо подальшого вдосконалення мате-

ріальних і процесуальних норм про адміністративні правопорушення (делікти), обґрунтуванню виділення їх в самостійні галузі права і нові наукові напрями.

Мета статті — дослідження генезису розвитку адміністративно-деліктного права та адміністративно-деліктного процесу в контексті реалізації захисту прав та інтересів осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначаючи ступінь наукового дослідження даної теми, слід зауважити, що проблемні питання адміністративно-деліктних відносин були предметом дискусій широкого кола науковців, зокрема: В. Авер'янова, О. Андрійко, Н. Армаш, К. Афанасьєвої, О. Бандурки, О. Банчука, В. Бевзенко, О. Безпалової, А. Берlach, Ю. Битяк, Л. Білою-Тіунової, А. Васильєвої, В. Галунько, В. Гаращук, Ю. Гарусти, Є. Гетьмана, І. Голосніченко, І. Гриценко, С. Гусарової, О. Джафарової, П. Діхтієвського, Є. Додіна, О. Дрозда тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що норми різних галузей права (конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального та ін.) прийнято поділяти на «норми матеріального права (регулюють змістовну сторону суспільних відносин, межі юридичної відповідальності) і норми процесуального права (регулюють порядок захисту порушеного права в судових органах). Норми, що регулюють кримінальний процес (кримінально-процесуальні), цивільний процес (цивільно-процесуальні), відокремлені від матеріальних норм кримінального та цивільного права.

Сучасні науковці визначають, що самостійною галуззю права «може розглядатися лише така система норм, яка одночасно відповідає трьом об'єктивним ознакам:

— по-перше, повинна мати свій предмет, тобто регулювати певну систему суспільних відносин соціально-правового середовища, які відрізняються від інших суспільних відносин якісною характеристикою;

— по-друге, необхідно, щоб дана група норм володіла певним ступенем внутрішньої організації, тобто мала таку систему, яка досягла б рівня елементу системи права в цілому;

— по-третє, ця група норм повинна володіти здатністю взаємодіяти не з окремими групами норм окремих галузей права, а з галузями в цілому, тобто із системами такої ж міри організованості [1, с. 67].

На думку Бородіна І. Л., істотне значення для розуміння правового регулювання має його предмет, а під більш широким колом зору — середовище, в якому (і під впливом особливостей якого) право впливає на суспільні відносини [2, с. 49].

Інші науковці наголошують, що визначальним компонентом будь-якої самостійної правової галузі є предмет правового регулювання [3, с. 35].

У сучасний період до предмета адміністративного права науковці відносять суспільні відносини, що регулюються

матеріальними нормами про адміністративні правопорушення. Тому, перш за все, нам необхідно дослідити поняття адміністративне право та визначити предмет його правового регулювання.

Аналіз наукових публікацій та емпіричних розробок, що розкривають дефініцію «адміністративне право», дозволяє зробити висновок, що багато вчених-адміністративістів розуміють під ним «галузь права, що регулює суспільні відносини у сфері державного управління та відносини управлінського характеру, що виникають під внутрішньо-організаційною діяльністю державних органів, а також у процесі здійснення будь-якими організаціями внутрішньо-управлінських функцій [4, с. 64].

Багато вчених відзначають, що предметом адміністративного права є норми, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення виконавчої влади або державної управлінської діяльності [5, с. 40].

Адміністративне право надає регулятивний вплив на ті суспільні відносини, виникнення яких безпосередньо пов'язане з державною управлінською діяльністю і безпосередньо виявляє себе як регулятор суспільних відносин у сфері державного управління.

На думку О. В. Кузьменко, до теперішнього часу ще не зроблені не тільки остаточні, а й навіть проміжні висновки з приводу предмета адміністративного права. Тому дане питання продовжує залишатися дискусійним і потребує подальшого дослідження [6, с. 94].

В. К. Колпаков констатує, що в сучасних умовах визначення адміністративного права має бути доповнено іншим не менш важливим елементом. Адміністративне право тепер все більшою мірою покликане регулювати суспільні відносини, що виникають між особистістю і державою, між громадянами і органами виконавчої влади, забезпечуючи реалізацію, дотримання і охорону прав і свобод громадян у сфері державного управління, їх захист від можливого свавілля, обмеження цих прав і свобод з боку державного апарату, того чи іншого державного чиновника [7, с. 86].

Як зазначено вище, предметом адміністративного права є суспільні відносини, що регулюються нормами чинного адміністративного законодавства України.

На сьогодні діє безліч різних юридично обов'язкових правил, які мають на меті забезпечити правопорядок і належну державну дисципліну в усіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. До них відносяться правила: дорожнього руху; техніки безпеки; торгівлі (зокрема спиртними напоями і тютюновими виробами); санітарні; ветеринарні; протипожежні; полювання і рибальства; придбання, обліку, зберігання і використання мисливської вогнепальної зброї, вибухових, радіоактивних, отруйних речовин; військового обліку; прикордонного режиму; митні; охорони навколишнього середовища тощо. Ці правила захищаються адміністративно-правовою санкцією, а їх порушення трактується як адміністративне правопорушення (делікт).

Для адміністративно-правової відповідальності характерна множинність правових норм, що регулюють її різні аспекти, а також органів державного управління, що розглядають справи про адміністративні правопорушення і накладають адміністративні стягнення.

Адміністративно-правова відповідальність має загальний обов'язковий характер, тому що правила, за порушення яких виникає адміністративне стягнення, є обов'язковими для всіх осіб.

Всі адміністративні правопорушення залежно від того, яким суспільним відносинам заподіюється шкода, проти чого вони спрямовані або в якій області відбуваються, систематизовані в главах 5—15-А КУпАП України.

З проведених досліджень вбачається, що ці норми права регулюють суспільні відносини не тільки у сфері державного управління, а й у життєдіяльності суспільства і держави, реалізації прав і законних інтересів громадян.

Вважається, що матеріальні норми про адміністративні правопорушення регулюють тільки ті суспільні відносини, які пов'язані з адміністративним правопорушенням (деліктом).

Можна виділити три різновиди суспільних відносин, що врегульовані матеріальними нормами про адміністративні правопорушення:

1) охоронні адміністративно-деліктні відносини;

2) суспільні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються при попередженні адміністративних правопорушень;

3) суспільні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються при захисті від суспільно небезпечних посягань; заподіяння шкоди при затриманні фізичної особи, яка вчинила кримінальне або адміністративне правопорушення.

Охоронні адміністративно-деліктні відносини виникають, розвиваються і припиняються у зв'язку із вчиненням адміністративного правопорушення (проступку). Особа, яка вчинила таке правопорушення (проступок), зобов'язана понести відповідне стягнення.

Ст. 9 КУпАП регламентує, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [8].

Ст. 23 КУпАП встановлює, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [8].

За вчинення адміністративних правопорушень законодавець встановлює наступні адміністративні стягнення:

- попередження;
- штраф;
- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопору-

шення; грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення;

— позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання);

— позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

— громадські роботи;

— виправні роботи;

— суспільно корисні роботи;

— адміністративний арешт;

— арешт з утриманням на гауптвахті.

Відповідно, компетентні органи (посадові особи) зобов'язані залучити винних осіб до адміністративно-правової відповідальності. А ці відносини повинні регулюватися матеріальними нормами про адміністративні правопорушення. Змістом охоронних адміністративно-деліктних правових відносин є реалізація адміністративної відповідальності й адміні-

стративного стягнення, що пов'язана із вчиненням адміністративного правопорушення.

Адміністративно-деліктні правовідносини визначають юридичний зв'язок між учасниками врегульованих матеріальними нормами адміністративного права суспільних відносин, що виражається в наявності у них взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків (або тільки права і обов'язки).

Елементами адміністративно-деліктних правовідносин, відповідно, є суб'єкт, об'єкт і зміст.

Висновки. На підставі вищевикладеного дослідження вважаємо, що адміністративно-деліктне право та адміністративно-деліктний процес є самостійними підгалузями адміністративного права і адміністративного процесу, які заслуговують на подальше вивчення та наукове осмислення.

Список використаної літератури

1. Бородин І. Л., Круглов В. А. Адміністративно-деліктне право та адміністративно-деліктне процесуальне право як самостійні галузі права // Юридична Україна. 2006. № 7(43). С. 11—15.
2. Бородин І. Л. Адміністративне право України: підручник. Алерта. 2019. Київ, 2019. С. 408.
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, Правоторової. 3-тє вид. Київ, Академія адміністративно-правових наук, 2020. С. 466.
4. Административно-деликтное и процессуально-исполнительное право. В 2 ч. Ч. 2. Процессуально-исполнительное право: учеб. пособие / Л. М. Рябцев [и др.]; под общ. ред. Л. М. Рябцева, О. И. Чуприс. Минск: Вышэйшая школа, 2017. 239 с.
5. Административно-деликтное право: учеб. пособие / Ю. Б. Аникеенко, В. М. Бозров, Н. В. Новоселова; под общ. ред. В. М. Бозрова, С. Д. Хазанова. М., 2020. 507 с.
6. Кузьменко О. В. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення: навч. посіб. Київ: ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2017. 387 с.
7. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

References

1. Borodin I. L., Kruglov V. A. Administrative tort law and administrative tort law as independent branches of law // Legal Ukraine. 2006. № 7 (43). Pp. 11—15.
2. Borodin I. L. Administrative law of Ukraine: textbook. Alert. 2019. Kyiv, 2019. P. 408.
3. Administrative law of Ukraine. Full course: textbook / ed. V. Galunka, O. Pravotorova. Third edition. Kyiv, Academy of Administrative and Legal Sciences, 2020. P. 466.

4. Administrative-tort and procedural-executive law. At 2 p. m. Part 2. Procedural and executive law: textbook. allowance / L. M. Ryabtsev [et al.]; under common ed. L. M. Ryabtseva, O. I. Chupris. Minsk: Higher School, 2017. 239 p.
5. Administrative tort law: textbook. manual / Yu. B. Anikeenko, V. M. Bozrov, N. V. Novoselova; under common ed. V. M. Bozrova, S. D. Khazanova. M., 2020. 507 p.
6. Kuzmenko O. V. Administrative liability and proceedings in cases of administrative offenses: textbook. manual. Kyiv: Publishing House «Center for Educational Literature», 2017. 387 p.
7. Kolpakov V. K. Administrative law of Ukraine: a textbook. Kyiv: Yurinkom Inter, 1999. 736 p.
8. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine of December 7, 1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Павловская Н. В. Генезис развития административно-деликтных отношений.

В статье исследуется история становления административно-деликтного права и административно-деликтного процесса как подотраслей административного права и административного процесса, их спорный и противоречивый характер, а также анализируются важнейшие версии понятия и содержания административного деликта, что является предметом мощного обсуждения современной административно-правовой науки.

Констатируется, что дефиниция «административно-деликтные отношения» в контексте производства по административным делам (административной юрисдикции) возникла к независимости Украины, а именно в начале XX в. как упрощенный внесудебный вид юридической процедуры исключительно для рассмотрения дел о незначительных проступках уполномоченными коллегиальными органами и должностными лицами в рамках системы государственного управления.

Раскрыто архитектуру возникновения и перспектив развития института административно-деликтной ответственности при посягательствах на права и интересы физических и юридических лиц.

Ключевые слова: административно-деликтное право, административно-деликтный процесс, административный деликт, административно-правовая ответственность, административная юрисдикция.

Pavlovska N. V. Genesis of the development of administrative-tort relations.

The article examines the history of administrative tort law and administrative tort process as subsectors of administrative law and administrative process, their controversial and contradictory nature, and analyzes the most important versions of the concept and content of administrative tort, which is the subject of powerful discussion of modern administrative law.

It is stated that the definition of «administrative-tort relations» in the context of proceedings on administrative cases (administrative jurisdiction) arose before the independence of Ukraine, namely at the beginning of the XX century. As a simplified out-of-court type of legal procedure exclusively for consideration of cases of minor misdemeanors by authorized collegial bodies and officials within the public administration system.

The architectonics of the origin and prospects of development of the institute of administrative-tort liability in encroachments on the rights and interests of individuals and legal entities is revealed.

Key words: administrative-tort law, administrative-tort process, administrative-tort, administrative and legal liability, administrative jurisdiction.